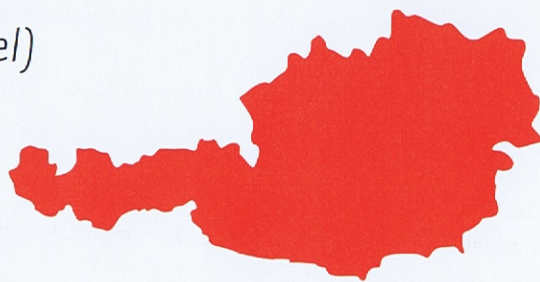

Itävaltalainen proosa kielen ja juonen välissä

(haastateltavina Bettina Balàka ja Franzobel)

Satu Taskinen

Itävallan nykykirjallisuudessa vaikuttaa kolme sukupolvea. Niistä kaksi pyrkii edelleen kriittisesti vastaamaan kysymykseen, miten on syntynyt se Itävalta, joka tänä päivänä tunnetaan. Äänensävy on kuitenkin sukupolvi sukupolvelta muuttunut maltillisemmaksi. Nuorimpien kirjailijoiden katse suuntautuu itävaltalaisuuden ulkopuolelle, Saksan kirjamarkkinoille ja kehittyvään Eurooppaan.

Itävaltalainen nykykirjallisuus on haastavaa kuten Elfriede Jelinekillä, feminististä kuten Marlene Streeruwitzillä ja tinkimättömyydenä kuten Peter Handkella. Asiat ilmaistaan usein epäsuorasti, murtamalla merkityksiä ja käyttämällä huumorin eri muotoja.

Itävaltalaisessa kirjallisuudessa kaivetaan pintaa syvemmältä. Oikeastaan mitään ei hyväksytty varauksettomasti sellaisena kuin se ensi silmäyksellä näyttäytyy. Asiat ja ihmiset nähdään totuttuja kuvia horjuttavan särön kautta. Kieleen suhtaudutaan samalla tavalla kuin maailmaan, jota se kuvaa: sitä epäillään, sen kanssa kamppaillaan.

Lisäksi itävaltalaisessa nykykirjallisuudessa käsitellään paljon juuri itävaltalaisesta sielunmaisemasta, mikä usein merkitsee elämän absurdin, oikukkaan, synkän ja pelottavan puolen tarkastelua, kuolemaa ja viime vuosisadan natsirikoksia unohtamatta. Itävaltalaisen nykykirjallisuuden teemojakaan ei siis ole pilattu keveydellä tai yksiselitteisyydellä. Itävaltalainen nykykirjallisuus on sanalla sanoen hankalaa.

Ainakin toistaiseksi. Sillä mitä nuorempia kirjailijat ovat, sitä maltillisemmiksi heidän teostensa poliittinen kritiikki ja yhteiskunnalliset tai kulttuuriset vaatimukset muuttuvat. Taiteelliset skandaalit ovat 2000-luvulla olleet mitättömiä verrattuna viime vuosisadan loppupuoleen. Esimerkiksi Thomas Bernhard (1931–1989) ei koskaan lakannut ruotimasta itävaltalaisen suhtautumista kansallissosialistiseen menneisyyteensä. Hän käytti siinä yhteydessä usein sanaa ”valheellinen”.

Oikeistopopulisti Jörg Haiderin (1950–2008) vapauspuolue FPÖ puolestaan toteutti 1990-luvun puolivälissä kampanjan, jota ei vielä ole unohdettu. Seinäkokoisissa plakaateissa

kysyttiin: ”Rakastatteko Scholtenia, Jelinekiä, Häuplia, Peymannia, Pasterkia... – vai taidetta ja kulttuuria?”

Mutta vaikka nuoremmat, jo asemansa vakiinnuttaneet ”välisukupolven” kirjailijat kiinnittävät huomiota epäkohtiin edeltäjiään sovinnoisemmin, mukana on edelleen poliittisuutta.

Bettina Balàka (s. 1966) on yksi kriittisistä nykykirjailijoista. Hän pitää kirjallisuuden asemaa Itävallan yhteiskunnallisessa keskustelussa tänä päivänä moniin muihin maihin verrattuna melko hyvänä.

Balàka: Sen huomaa, kun politiikassa tapahtuu jotain merkittävää. Seuraavana päivänä Itävallan kuuluisimmat kirjailijat julkaisevat kommenttinsa päivälehdissä. On normaalia, etteivät kirjailijat kaihta konflikteja poliitikkojen kanssa eikä edelleenkään ole samantekevää, mitä Burgtheaterissa tapahtuu.

Korjaamisen varaa Balàka näkee kirjailijoiden suhtautumisessa vapauteensa.

Balàka: Kirjailijat eivät kiinnitä tarpeeksi huomiota siihen, että heidän on lupa olla kriittisiä. Itävaltaa parjataan, ollaan kuin oltaisiin Salman Rushdien tilanteessa. Totta kai FPÖ hyökkää kirjailijoita vastaan, mutta asian voi nähdä myös myönteisesti: poliitikot kokevat olevansa uhattuja. Muutenhan he voisivat jättää kirjailijat kokonaan huomioimatta. Eikä ketään tuhota. Rangaistuksena voitaisiin lopettaa tuet, mitä kuitenkin ei tahdeta. Paitsi Kärntenin maakunnasta en ole varma. Kärnten on erikoistapa.

Baläka lisää, että itävaltalaisessa nykykirjallisuudessa jatkuu edelleen myös vahva feministinen perinne, vaikkei käsite olekaan muodissa. Feministiksi leimautumista pyritään – Marlene Streeruwitzia lukuun ottamatta – välttämään.

Välisukupolven maltillisuus ei merkitse hampaattomuutta, mutta kirjailijat haluavat selvästi löytää uusia näkökulmia Itävaltaan. Baläkan romaani *Das Eisflüstern* (2006, ”Jäinen kuiske”) kertoo miehestä, joka palaa ensimmäisestä maailmansodasta kotikaupunkiinsa Wieniin. Entinen suurvalta on monarkian luhistuttua kutistunut murto-osaan aikaisemmasta, mutta sille ominainen monikulttuurisuus on säilynyt. Baläka peilaa Itävaltaa Eurooppaan ennen ja nyt.

Baläka: On kiehtovaa, että EU:ssa yritetään nyt poistaa juuri ne rajat, jotka silloin pystytettiin. Siinä on jotain dialektista. Minulle oli tässä kirjassa tärkeää korostaa Itävallan olemusta monikansallisena valtiona. Joseph Rothilla on ensimmäisen maailmansodan loppuun sijoittuva kertomus puolalaisesta kreivistä. Kreivi on hämmentynyt, koska hänellä on sukulaisia kaikkialla Euroopassa. Keisarivallan aikaan hänen oli mahdollista matkustaa tapaamaan heitä mihin vain, koska alue oli samaa valtiota. Sitten yhtäkkiä joka paikassa on rajoja. Tämä kansainvälinen itävaltalainen identiteetti on olemassa. Siinä on jotain paradoksaalista ja siten myös ajatonta.

Välisukupolvi ei ole unohtanut viime vuosisataa leimanneita sotia, mutta aihetta käsitellään etäämmältä kuin ennen. Nuorempien poliittisuus ei enää merkitse ensisijaisesti kannanottoa isovanhempien tekemisiin. Se ei riitä. On tärkeää kysyä, kuinka

tämän päivän Itävalta on syntynyt. On myös pohdittava, kuinka katastrofien ja tieteellisten löytöjen muokkaamassa maailmassa nyt eletään ja selviydytään.

Bettina Baläkan kertomuskokoelman *Auf offenem Meer* (2010, ”Avomerellä”) yhteinen nimittäjä on tekniikan ja tieteen kehitys sekä sen mukanaan tuomat kysymykset vastuusta. Teoksessa pohditaan monia omantunnon kannalta vaikeita päätöksiä.

Baläka: Vastuun ja kansalaisrohkeuden teemat ovat minulle ratkaisevia. Milloin sanotaan: ei, tuohon en osallistu. Olen muotoillut tämän kysymyksen hyvin yksityisellä tasolla kertomuksessa, jossa lapsia lyödään. Tarinan nainen sanoo avuttomana, että ei väkivaltaa minun nähteni, kiitos. Sitten hän jatkaa small talkia, koska ei tiedä, kuinka suhtautua asiaan.

Välillä kysytään, miksi maailmansotia yhä edelleen käsitellään Itävallan kirjallisuudessa niin paljon. Onko siihen todellista tarvetta, vai onko kyse jonkinlaisesta sisäänpäin kääntyneestä märehdinnästä? Baläkan mukaan on luonnollista, että sodista kirjoittavat ne, joiden perheenjäseniä kuului joko niin kutsuttuun tekijäsukupolveen tai uhreihin. Heidän kanssaan on kasvetu aikuiseksi.

Baläka: Yhdellä ei ollut jalkaa, toinen ei puhunut sodasta sanaakaan ja kolmas sätti juutalaisia vielä kuolinvuoteellaan. Omat vanhempani syntyivät sodassa. Kuinka paljon sellainen vaikuttaa seuraaviin sukupolviin? Minun lapsuudessani oli pakko syödä lautanen tyhjäksi, vaikka elimme ihmeellisen talouskasvun aikaa. Perustelu kuului: sodassa olisimme olleet ruuasta onnel-

Satu Taskinen

lisia. Siten aivan arkipäiväisetkin asiat periytyvät. Vähän aikaa sitten Itävallassa oli listeriabakteerin takia juustoskandaali. Kaikki kuolleet olivat sotasukupolven kuuluneita miehiä, jotka eivät olleet pystyneet heittämään pois pilaantunutta juustoa.

Vuonna 1967 syntynyt Franzobel (oikealta nimeltään Stefan Griebl) pitää myös kysymystä maailmansodista tärkeänä. Mammuttimaisessa barokkiromaanissaan *Fest der Steine oder Die Wunderkammer der Exzentrik* (2005, ”Kivien juhlat eli omituisuuksien ihmekabinetti”) Franzobel piirtää groteskin kuvan koko viime vuosisadasta. Sen henkilögalleria koostuu muiden muassa juutalaisesta kääpiöstä ja joukosta enemmän tai vähemmän natseja Argentiinan itävaltalaisia. Sodan päätyttyä jälkimmäisten elämänjärjestys on romahtanut. He yrittävät täyttää tyhjyydentunnettaan uskomalla rahaan, seksiin, Hitleriin, milloin mihinkin. Kansallissosialismi, väkivalta ja yhteinen syyllisyys ovat lukemattomien pikkutarinoiden taustalla romaanin alusta loppuun.

Franzobel: Kyse on perusmekanismeista. Natsiaika oli poikkeustilanne, joka paljasti paljon ihmisen luonteesta, siitä, mihin ihminen minä tahansa muunakin aikana kykenee. On paljon historiallisia kirjoja, joissa ajanjakso 1938–45 nimitään ”vaikeiksi vuosiksi”. Sitten tulikin jotain aivan muuta: uudelleenrakennus. Mutta kyse on niistä samoista ihmisistä. Jotkut elävät yhä ja he olisivat valmiita lähtemään natsismin kelkkaan ihan samalla tavalla kuin aikaisemminkin. Minua kiinnostaa, miksi sellaiseen haluaa lähteä mukaan, mikä sellaiseen vie. Heillä oli usein valtava uskonrakennelma. He kuvittelivat tekevänsä jotain hyvää.

Franzobel on ottanut voimakkaasti kantaa Itävallan ulkomaa-laispolitiikkaan. Teoksessa *Österreich ist schön. Ein Märchen* (2009, ”Itävalta on ihana. Satukertomus”) käsitellään kosovolaisen Zogajin perheen paljon huomiota herättänyttä tarinaa. He yrittivät saada peräti kymmenen vuoden ajan Itävallassa pysyvää oleskelulupaa. Perhe karkotettiin lopullisesti tänä kesänä.

Franzobel: Euroopassa ulkomaalaiset koetaan isoksi ongelmaksi. Maailmanlaajuisesti monet kannanotot muistuttavat natsien ajatuksia: naapurivaltiot ovat pahoja ja pyrkivät hyökkäämään. Teen itsestäni epäsuositun, kun vertaan tämän päivän turvapaikanhakijoiden ja kolmannen valtakunnan juuta-

Satu Taskinen

laisten asemaa toisiinsa. Tosiasia kuitenkin on, että katsomme pois ja pidämme turvapaikanhakijoita aivan samalla tavalla toisen tai kolmannen luokan ihmisinä, joille ei kuulu samoja oikeuksia kuin meille. Kansallissosialistista valtiota ei enää tule olemaan, mutta ehkä jotain vastaavaa. Ehkä geenimuuntelun kautta – tai siten, että jossain vaiheessa vain yläluokan ihmiset pääsevät kouluihin. Kyse on oikeastaan koko ihmisyyttä koskevasta kysymyksestä.

Menneestä sekä perinteiseen itävaltalaiseen tapaan tietoisuudesta, väkivallasta, masennuksesta, itseinhosta ja kuolemasta kirjoittaa myös Thomas Stangl (s. 1966), mutta hänen kerrontansa on valtasuunnasta poiketen erityisen hidasta ja vakavaa.

Yksilöpsykologisia tunteita ja havaintoja – jotka samalla peilaavat myös yhteiskuntaa – käsitellään hänen teoksissaan äärimmäisen intiimillä tavalla. Myös Stanglin proosa painiskelee kielen kanssa. Stangl tavoittelee sanoilla jotain aivan sanomatonta: hän pyrkii koskettamaan ja kuvaamaan minuuden ja toiseuden, menneen, nykyhetken ja tulevan tai elämän ja kuoleman ylimenokohtia. Romaanissaan *Was kommt* (2009, ”Mitä tulee”) Stangl kirjoittaa, ettei historiaa (*die Geschichte*, ’tarina’, ’historia’, ’mennyt’) ole pelkästään se, mikä jo on tapahtunut. ”Historiaa on se, mikä vasta tulee.”

Itävallassa on tällä vuosisadalla julkaistu tyyliltään myös aivan perinteisestikin – ja korkeatasoisesti – kirjoitettuja, viime vuosisataan sijoittuvia sukupolviromaaneja. Hyviä esimerkkejä ovat

bulgaria-laissyntyisen Dimitré Dinevin *Engelszungen* (2003, "Enkelten kielet"), Arno Geigerin *Es geht uns gut* (2005, "Meillä menee hyvin") ja Michael Köhlmeierin *Abendland* (2007, "Länsi").

Jää nähtäväksi, kuinka muut, vasta tämän vuosisadan puolella uransa aloittaneet kirjailijat tulevat suhtautumaan Itävallan historiaan ja kehittyvään Eurooppaan. Toinen maailmansota on heidän teoksissaan väistynyt muiden aiheiden tieltä. Bettina Balàka kertoo, että holokaustitutkimusten mukaan vasta neljäs sukupolvi on selvinnyt sodasta ja voi jättää sen taakseen.

Suomessa viime vuosina käännetty ja parhaiten tunnettu itävaltalainen kirjallisuus – Thomas Bernhard, Elfriede Jelinek, Peter Handke – on kielipainotteista. Kriitikeissäkin on muistettu korostaa suomentajien loistavaa työtä.

Nykypäivän itävaltalaisessa kirjallisuuskustelussa perinteinen kielipainotteinen kirjoitustapa on kuitenkin itsepuolustusasemissa. Sitä pidetään usein hankalana sisäisenä mongeruksena, jolla vain harvoin on uutta sanottavaa. Moniselitteinen kieli ja hidas lukeminen kuuluvat ikään kuin runouteen. Oikeaoppisen proosan sen sijaan kuuluu tarjota yhdessä paketissa helppolukuista viihdykettä ja sanomaa. Romaanin lukija haluaa tunnistaa tekstissä itsensä, ei paneutua toiseuteen.

Bettina Balàkan mielestä tässäkin on pääasiassa kyse dialektisesta prosessista, jossa yksi vaihe seuraa toista. Hän toteaa, että kielipainotteisen kirjallisuuden nousu ja huippukausi selittyvät sodalla. Kieltä oli käytetty hyväksi kammottavien rikosten selittämässä ja kaunistelemissa. Siitä oli tullut propagandan väline, tai se koettiin jollain muulla tavalla käyttökelvottomaksi ja kuolleeksi. Uusi kieli syntyi sanomisen pakosta.

Nyt useat kielikokeiluryitykset vaikuttavat jopa tavanomaisilta. Tarvitsee vain katsoa mainoksia huomataksaan, että niissäkin käytetään alun perin kirjailijoiden kehittämiä tekniikoita. Alkujaan anarkistisista ja vallankumouksellisista tavoista paljastaa monimerkityksisyyttä on jossain vaiheessa tullut triviaaleja. Tällä hetkellä suositaan eniten juonipainotteista kerrontaa, jota aikaisemmin jopa halveksittiin.

Balàka: Aikaisempia sukupolvia vastustetaan. Ennen oli tapana sanoa sellaisia asioita kuin "kertominen on kuollut" ja "jos huomaan jossain vilauksenkaan tarinasta, voin pahoin". Itävallassa käytettiin jopa sanaa "kertomiskielto".

Kilpailuissa taitaville kielimestareille kyllä on tilaa. Siitä kertoo vaikkapa kilpailuista merkittävimmän eli Büchnerpreisin voittajalista. Mutta kun puhe tulee lukijoista, ääni muuttuu. Ehkä yksi syy siihen, että nykyajan lukijat suosivat proosassa jälleen suhteellisen vaivattomasti avautuvaa kieltä, on Euroopan ja koko maailman yhdentymisessä. Kun maailma pienenee, haetaan yhteistä ja yhdentävää nimittäjää. Kaivataan tarinoita, joita ymmärtävät muutkin kuin-ne, joille jonkin tietyn marginaaliryhmän murre tai tavat ovat tulleet tutuiksi. Nyt kun erilaisuuden olemassaoloon on vihdoinkin havahduttu, erilaisuutta tuntuu löytyvän aivan kaikkialta. Erilaisuuden kanssa ei vielä ole opittu elämään, ja siksi se uuvuttaa.

Franzobelin mielestä kriittinen suhtautuminen kieleen on itävaltalaisen kielen ja kirjallisuuden yhä tärkeä erityispiirre. Hän nostaa erityisesti esille assosioinnin taidon ja omintakeisen huumorin, joka on itävaltalaisen identiteetin yksi vankka peruspilari.

Franzobel käyttää itsekin ironiaa saadakseen kuvattua satuvasti päähenkilöidensä usein kovin järjettömiä ponnisteluja. Huumorin perimmäinen tarkoitus ei itävaltalaisessa perinteessä ole vain viihdyttää tai suhteellistaa sanottua. Vitsillä voidaan yhdistää logiikan kannalta toisiinsa sopimattomia asioita ja siten tavoittaa elämästä jotain olennaista. Vitsi merkitsee usein vieraan, selittämättömän ja absurdin puolen paljastumista jostain selväksi luullusta asiasta. Sillä voi hämmästyttää, rikkoa automaattiseksi muuttuneita ajatuskuvioita ja haastaa rohkeampaan itsenäiseen tapaan katsoa asioita. Televisiokanava 3Sat antoikin Franzobelille tunnin mittaisessa esittelyohjelmassaan nimen "Absurdistanin kuningas".

Suomessakin tunnettuja itävaltalaisia kielipelimestareita ovat Ernst Jandl, H. C. Artmann ja Elfriede Jelinek. Mutta miksi kielipainotteisuus sitten on niin ominaista juuri Itävallan kirjallisuudelle? Franzobel arvelee, että esimerkiksi amerikkalaisessa ja saksalaisessa perinteessä kieltä on kautta aikain totuttu ymmärtämään "yksi yhteen". Näissä kulttuureissa ei jatkuvasti sanota yhtä kun tarkoitetaan toista. Itävallassa tyypillinen ja tärkeä tapa murtaa merkityksiä ja assosioida on kuitenkin muuttunut sukupolvesta toiseen.

Franzobel: Verrattuna Jelinekiin minun kieleni on iloisempaa, ei niin kiukkuista ja sisukasta.

Hän sanoo myös harmitellen, että jotkut nuoremmat kirjailijat ovat etenkin Saksan kirjamarckkinoita silmällä pitäen alkaneet tuottaa helppolukuisempaa ja siten yleispätevämpää ja hyvin kaupaksi menevää tavaraa. Tässä kehityksessä hän pitää itseään jonkinlaisena "anarkistisena välimuotona".

Jotta Saksan kirjamarckkinoilla pärjättäisiin, itävaltalaisista kielipainotteista perinnettä on alettu hylkiä tällä vuosikymmenellä jopa siten, että kustantajat ovat alkaneet saksantaa itävaltaa ja kieltää murreanoja. Raivoisimmista yrityksistä on ehkä jo luovuttu, mutta pyrkimys tulla lukijaa vastaan on vahva.

Itävaltalaisia kirjoja painetaan, ostetaan ja luetaan eniten sen omien rajojen ulkopuolella. Tämä heijastuu entistä enemmän proosakirjailijoiden valitsemissa aiheissa samoin kuin heidän käyttämässään esteettisissä ratkaisuissa. Kenellehän Arno Geiger siis loppujen lopuksi eniten kettuuilee, kun hän panee uuden romaaninsa päähenkilön, 52-vuotiaan kypsän, rohkean, kauniin ja elämänjanoisen kolmen aikuisen lapsen äidin Sallyn, joka painii ammatissaan opettajana teinien kanssa ja on juuri aloittanut avioliiton ulkopuolisen suhteen, pohtimaan näin: ”Minun pitäisi kirjoittaa kaikki tapahtunut muistiin, tehdä siitä tiivistelmä ja lähettää se Random Hausiin. [...] *Suuri eurooppalainen romaani*. Ja kokonaisuus pitäisi kirjoittaa porvarillisen ihmissuhdehulluuden idylliksi ja niin, etteivät kourallinen painovirheitä, surkeat kannet eivätkä edes typerät mainokset tai hölmöt kritiikit mahataisi sille mitään, juuri niin. Nimimerkillä Marie-Therese Kotany varustettuna se myisi hyvin, tai vielä paremmin se pärjäisi, myös englanninkielisillä markkinoilla, varustettuna nimellä Hester Prynne, miten olisi, vaikuttavaa, kyllä.” (*Alles über Sally*, s. 209; 2010, ”Kaikki Sallysta”)

Internet, kännykät, todellisuuden ja virtuaalitodellisuuden suhde sekä tekniikan kyllästävä elämään liittyvät pelot ja fantasiat tulevat esiin monissa itävaltalaisissa nykyproosateoksissa, mikä näkyy sekä sisällössä että rakenteessa. Daniel Kehlmannin teoksessa *Ruhm* (2009, ”Maine”) todellisuuden ja keksityn rajasta tulee epäselvä. Thomas Glavinicin romaanissa *Die Arbeit der Nacht* (2006, ”Yön työ”) maailmassa ei eräänä aamuna ole häntä itseään lukuun ottamatta yhtään toista ihmistä. Daniel Glattauerin romanttinen *Gut gegen Nordwind* (2006, ”Kun pohjatuuli puhalttaa”) puolestaan on moderni kirjeromaani, jonka kohtaamispaikkana on sähköposti. Elfriede Jelinekin *Neid – Privatroman* (2008, ”Kateus – yksityinen romaani”) ohittaa kaikki kustantamoihin ja niiden vaikeuksiin tai vaatimuksiin liittyvät keskustelut paperikirjoista. Se on ilmestynyt ainoastaan internetissä, hänen omalla kotisivullaan.

Kaikille kirjailijoille itävaltalaisuus synnyinpaikkana tai mentaliteettina ei ole tärkeää. Saksalais-itävaltalainen, teoksellaan

Maailman mittaat (*Die Vermessung der Welt*, 2005) miljoonien kappaleiden myyntilukuihin yltänyt Daniel Kehlmann esiintyy pikemminkin rennon älymystömaailman kuin minkään yksittäisen valtion kansalaisena. Monet Itävallassa syntyneet hyvin menestyvät nykykirjailijat, kuten Kathrin Röggla ja Eva Menasse, asuvat tätä nykyä Berliinissä.

Itävallan kielen ja kirjallisuuden kehitykseen vaikuttavat myös lukuisat saksaksi kirjoittavat maahanmuuttajat. Tosin esimerkiksi Dimitré Dinev lähes suuttuu, jos häntä nimitetään maahanmuuttajakirjailijaksi. Hän vertaa silloin Eurooppaa Yhdysvaltoihin, missä englanniksi kirjoittavia kirjailijoita ei jaotella ensisijaisesti sukujuurien perusteella.

Entä onko nykypäivän Itävallassa edelleen olemassa jotakin tiettyä estetiikkaa edustavia ryhmiä?

Baläka: Kyllä ryhmiä on, mutta ei virallisia yhteenliittymiä. Kaikki bestseller-kirjailijat kirjoittavat ymmärrettävästi juonipainotteisia teoksia. Muutama vuosi sitten syksyllä puhuttiin itävaltalaisesta kirjallisuusihteestä ja kaikki puheena olleet kirjailijat olivat miehiä. Jostain selittämättömästä syystä vaikuttaa siltä, että juuri nyt on parempi olla mies, jos aikoo menestyä. Toisaalta on kyllä sellaisiakin kuin Andrea Winkler, nuori menestyvä naiskirjailija, joka edelleen kieltäytyy kertomisesta. On siis yhä olemassa lukijakunta, joka on valmis ponnistelemaan lukiessaan. On ihmisiä, jotka suovat itselleen sen nautinnon, joka syntyy vasta työstämisen prosessin tuloksena. Minua kismitti kovin, kun tiettyssä vaiheessa kriitikot väittivät, että naiset vain aina nyhertävät jonkin pienen kimpussa, kirjoittavat lyhytproosaa eivätkä osaa kertoa. Se myös motivoi osoittamaan väite vääräksi.

Itävaltaan, etenkin Wieniin ja wieniläisiin, yhdistetään monia kliseitä, joista kirjallisuuskin tavallaan ylpeällä ja samaan aikaan halveksivalla tavalla ammentaa. Niistä yksi on erityisen yllättävä: ihmisten tapa murjottaa ja olla yleisesti vastahankaisia. Esimerkiksi rakastetuin poliisihahmo, Wolf Haasin luoma Simon Brenner, on varsinainen depressiivinen kärktyypä ja etenkin omasta mielestään monessa suhteessa ”luuseri”. Myös Franzobelin teosten kiehtovan värikäs henkilögalleria koostuu pääsääntöisesti vaikeista – jopa vastenmielisistä – ihmisistä.

Yksi Franzobelin omista lempihahmoista on Böselkraut, joka ottaa maailmassa kaiken kirjaimellisesti. Böselkraut joutuu huomaamaan, että asiat oikeastaan aina menevät ”väärin”, ja

siksi hän epäonnistuu. Franzobel uskoo, että keksittyjen hahmojen vastenmieliset ominaisuudet ovat tavalla tai toisella osa häntä itseään. Eivät niistä johtuvat absurditeetit ja tappiot häntä muuten kiinnostaisi.

Entä miten hän selittää edellä mainitun, jopa uhmaksi yltyvän vastahankaisuuden? Yleisö ulvoo naurusta, kun arvostettu kabaretisti Josef Hader käsittelee pääteemojaan: elämän tarkoituksen etsintää, kaikenlaista syyllistämistä ja itäitävältäisten koko olemuksesta huokuvaa kokonaisvaltaista El:tä.

Franzobel: Luultavasti kyse on jossain määrin kielestä. Tavallinen itävaltalainen kasvaa ensimmäiset elinvuotensa murreympäristössä. Aloittaessaan koulunkäynnin hänen on pakko oppia kirjakieli, joka itse asiassa on oikeastaan ensimmäinen vieras kieli. Toinen syy voi olla maan menneisyys. Valtavan suuresta valtiosta tuli pienen pieni. Ja ehkäpä sillä osittain on tekemistä myös alppimaan laaksoissa jurnuttamisen ja eristyksissä olemisen perinteen kanssa. Wienissäkin oli pitkään voimissaan sellainen kulttuuri, etteivät ihmiset liikkuneet omasta kaupunginosastaan mihinkään.

Itävallassa elää rikas kabareekulttuuri. Oikeastaan kaikesta saa tehdä hyvinkin mustia vitsejä. Edes Mozart tai Hitler eivät enää ole koskemattomia. Tuleeko raja vastaan yhtään missään? Onko Franzobelilla yhtään tabua, jota hän ei olisi valmis rikkomaan?

Franzobel: No en koskaan ole kirjoittanut lasten hyväksikäytöstä enkä joistakin sairauksista. Mutta minusta tabut ovat jännittäviä, koska niiden kautta voi näyttää yhteiskunnasta ja torjutuista asioista paljon. ”Ei-vakavan” kautta kaikkea voi tematisoida.

Kuolemakin on tabu, joka Itävallassa on hyvin suosittua kirjallista materiaalia. Myös Franzobelin teoksissa kuolla on melko helposti. Hänen mukaansa wieniläinen kuoleman juhliminen on peräisin barokin ajoista.

Franzobel: Josef II pani aikoinaan pisteen wieniläisten rajatoman mahtipontisille hautajaisille. Hänestä tuli siksi kaikkien aikojen epäsuosituin keisari.

Ei ehkä ole sattumaa, että alitajunta löydettiin juuri Wienissä. Kaupungissa kun voi aistia tietyn maanalaisen tunnelman. ”Ehkä se liittyy torjuntaan”, sanoo Franzobel. ”Eihän kuolema täälläkään ole kaikkialla läsnä. Mutta meillä on valtava Kes-kushautuuma. Kuinka monta miljoonaa ihmistä siellä oikein

elääkään? 20 miljoonaa...? Tai siis ei-elä...” Franzobel sanoo, että hänelle kuoleman tuominen kuluvaan hetkeen on puhdistava prosessi.

Franzobel: Emme voi kukistaa kuolemaa ajatusten voimalla. Voimme pelastautua johonkin uskonrakennelmaan ja siten toivoa elävämme kuoleman jälkeenkin. On aivan käsittämättöntä, ettei rakastettuja ihmisiä jonain päivänä enää ole olemassa. On absurdia nähdä, kuinka asiat todellisuudessa hoidetaan eli kuinka arkipäiväistä kuolema on haudankaivajille, papeille ja patologeille. Niissä toimissa voi oppia paljon elämästä. Jo nuoret, viisikymppiset ihmiset alkavat säästää rahaa kauniisiin hautajaisiin. Maailmasta halutaan lähteä kaikille isot juhlat järjestämällä, ikään kuin velatta.

Tunnetun itävaltalaisen kirjailijan, journalistin ja aforistikon Karl Krausin (1887–1936) mukaan suurin ero saksalaisten ja itävaltalaisen välillä on yhteinen kieli. Bettina Baläka sanoo, että hänestä itävaltalainen kirjallisuus pitää ymmärtää omaa alueenaan eikä jonain Saksan kirjallisuuden alalajina. Hän vertaa tilannetta Ison-Britannian, Yhdysvaltojen ja Australian yhteisen kielialueen kirjallisuuden tutkimukseen, jossa otetaan huomioon kunkin valtion perinteet ja taipumukset. Myös Baläka nostaa esille huumorin itävaltalaisen kirjallisuuden yhtenä erityispiirteensä.

Baläka: Me kutsumme sitä sanalla Schmah (’pilkka’). Muutama vuosi sitten luin Ingeborg Bachmann -kilpailussa novellin ”Blaue Augen” (”Sinisilmät”). Siinä nuoren parin pitää päättää, ottavatko he miehen natsimummilta perinnöksi saamansa ja juutalaisilta varastetun hienon talon vastaan. Saksalaiset tuomarit eivät nähneet tarinan ironiaa, vaan ottivat kaiken kirjaimellisesti. He luulivat, että puolustelen tarinan natsimummia.

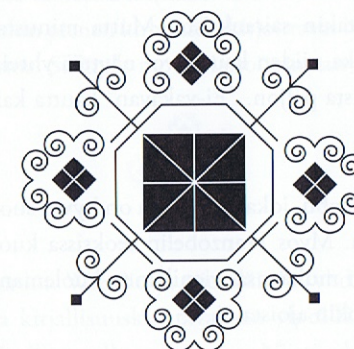
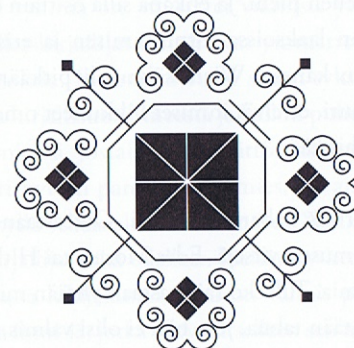
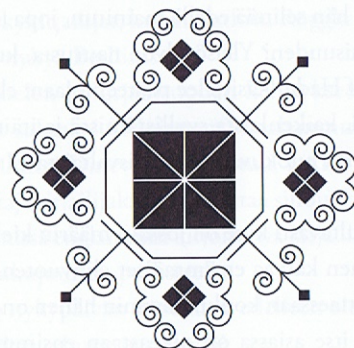
Itävaltalaisen nykykirjallisuuden kenttä on huomattavan laaja ja monipuolinen. Monet kirjailijat kirjoittavat useassa eri genressä ja julkaisevat kannanottoja myös kolumnien, esseiden ja avointen kirjeiden muodossa. Samaan aikaan puhutaan paperikirjan kriisistä ja kirjojen katoavasta merkityksestä. Franzobel näkee, että vaikka kirjallisuus on aina jollain tavalla poliittista, ei sen tehtävä ole pyrkiä poliittiseen ajankohtaisuuteen. Hänelle itselleen kysymys on sellaisen oman kosmoksen luomisesta, joka voi

olla olemassa ainoastaan kulloisessakin kirjassa. Vähän kuin *second life*, jossa käsitellään todellisen maailman tärkeitä asioita.

Franzobel: En arvosta elokuvaksi taipuvaa kirjallisuutta. Eikä kirjallisuuden tule olla liian helposti käännettävissä.

Kirjailijan omista tarinoista näkökulmat saattavat olla hyvinkin epätavallisia. Eräässäkin kirjassa maailmaa katsotaan koiran silmin. Sellaiset valinnat ovat Franzobelin mukaan kokeiluja.

Franzobel: Tarkkailin koiria ja yritin asettua niiden nahkoihin. Kuljin koiran tasolle asetetun videokameran kanssa nähdäkseen, miltä maailma koiran silmin näyttää. Minusta on huiman jännittävää yrittää muuttaa tai tarkentaa omaa havainnointiani. Näyttää lukijoille, että on uskomattoman monia mahdollisuuksia ja näkökulmia nähdä maailma. ■

BETTINA BALÄKAN TUOTANTOA

Krankengeschichten ("Sairaskertomuksia"), kertomuksia, Droschl 1996.

Der langangehaltene Atem ("Pitkään pidätetty hengitys"), romaani, Droschl 2000.

Messer ("Veitsi"), esseekirja, Droschl 2000.

Im Packeis ("Ahtojäässä"), runoja, Deuticke 2001.

Eisflüstern ("Jäinen kuiske"), romaani, Droschl 2006.

Auf offenem Meer ("Avomerellä"), kertomuksia, Haymon 2010.

FRANZOBELIN TUOTANTOA

Die Krautflut ("Kaalitulva"), kertomus, Suhrkamp 1995.

Hundshirn ("Koiran aivot"), romaani, Blattwerk 1995.

Scala Santa, romaani, Zsolnay 2000.

Best of. Die Highlights, Edition Aramo 2001.

Wir wollen den Messias jetzt ("Haluamme Messiaan nyt"), näytelmä, Passagen Verlag 2005.

Hunt oder der totale Februar ("Hunt eli totaalinen helmikuu"), näytelmä, 2005.

Das Fest der Steine ("Kivien juhlat"), Zsolnay 2005.

Österreich ist schön. Ein Märchen ("Itävalta on ihana. Satukertomus"), Zsolnay 2009.